

Geoffrey Leech

SEDAM VRSTA ZNAČENJA

(Prijevod poglavlja *Seven Types of Meaning* iz knjige *Semantics: the Study of Meaning*, 2nd edition. Penguin Books, London, 1985., 9–23.)

Sedam vrsta značenja

Neki bi htjeli da semantika nastavi proučavanje značenja u širokom spektru „svega što je jezikom komunicirano“; drugi ju pak (a među njima brojni suvremeni autori u okviru opće lingvistike) ograničavaju u praksi na proučavanje logičkog ili konceptualnog značenja kako je raspravljeno u prvom poglavlju. Semantika nas u prijašnjem, širem smislu, ponovno može odvesti u prazninu iz koje se Bloomfield povukao s razumljivom sumnjom – opisom svega što može biti objektom ljudskog znanja i vjerovanja. S druge strane, ako pažljivo razdijelimo vrste značenja, možemo pokazati kako se sve one uklapaju u ukupan složeni učinak jezične komunikacije, a ujedno možemo pokazati i kako ne mora značiti da metode proučavanja prikladne za jednu vrstu odgovaraju i drugoj vrsti.

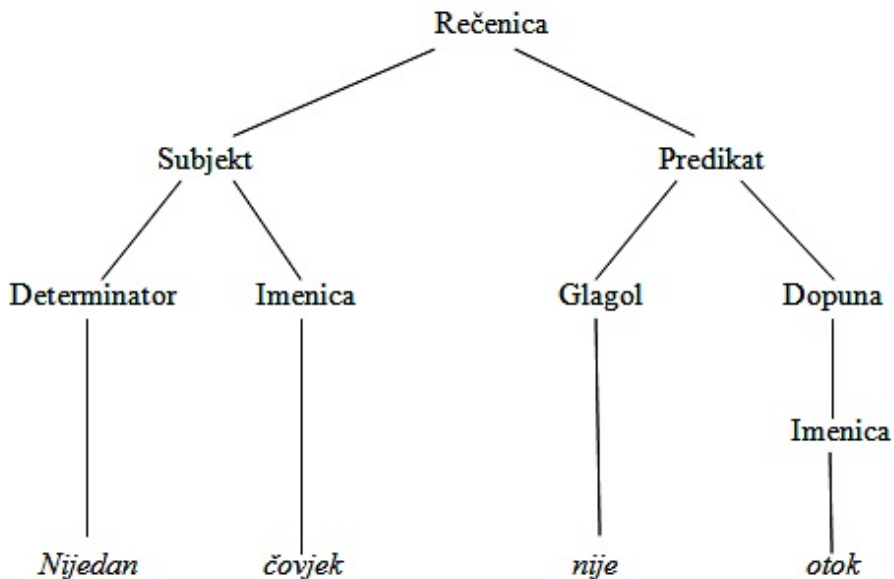
Na temelju toga, razbit ću „značenje“ u njegovu najširem smislu na sedam različitih sastojaka dajući primarnu važnost logičkom ili (kako ću ga uglavnom nazivati) **konceptualnom značenju**, vrsti značenja o kojoj sam ranije raspravljao u vezi sa „semantičkom kompetencijom“. Šest drugih vrsta koje ću uzeti u obzir konotativno su značenje, socijalno značenje, afektivno značenje, refleksijsko značenje, kolokacijsko značenje i tematsko značenje.

Konceptualno značenje

Konceptualno značenje (nazivano i „denotativnim“ ili „kognitivnim“ značenjem) naširoko pretpostavlja središnji čimbenik jezične komunikacije i vjerujem da se može dokazati da je sastavni dio osnovnog funkcioniranja jezika na način na koji druge vrste značenja to nisu (što ne znači da je konceptualno značenje najvažniji element svakog čina jezične komunikacije). Glavni razlog zbog kojeg konceptualnom značenju dodjeljujem prioritetnu ulogu je to što ima tako složenu i sofisticiranu organizaciju da ga se može

usporediti i međusobno povezati sa sličnim organizacijama na sintaktičkoj i fonološkoj razini jezika. Posebno bih htio istaknuti dva strukturna načela koja čine osnovu svih jezičnih uzoraka: načelo **kontrastivnosti** i načelo **strukture**. Kontrastivne značajke temelj su klasifikacije zvukova u fonologiji, na primjer, svaka oznaka koju dodjeljujemo zvuku definira se *pozitivno* prema obilježjima koje sadrži, odnosno *negativno* prema obilježjima koje ne posjeduje. Stoga se fonetski znak /b/ može tumačiti kao snop kontrastivnih obilježja + dvousnenik, + zvučan, + zapornik, – nosnik; pretpostavka je da su karakteristični zvukovi fonema prepoznatljivi prema binarnim ili uglavnom binarnim kontrastima. Slično se konceptualno značenje jezika može proučavati s obzirom na kontrastivna obilježja, tako da (na primjer) značenje riječi *žena* može biti pobliže opisano kao + ljudsko, – muško, + odraslo, a suprotno od, recimo, *dječak* koji može biti definiran kao + ljudsko, + muško, – odraslo (vidi str. 90).

Drugo strukturno načelo je načelo prema kojemu se veće jezične jedinice sastoje od manjih jedinica, odnosno (gledano iz suprotnog kuta) načelo prema kojemu rečenicu možemo sintaktički analizirati rastavljajući ju na sastavne dijelove, krećući pri tome od *neposrednih sastavnica* preko hijerarhije podsastavnica sve do *konačnih sastavnica* ili najmanjih sintaktičkih elemenata. Takav vid jezične organizacije često se vizualno predočava sljedećom shemom (dijagram stabla):

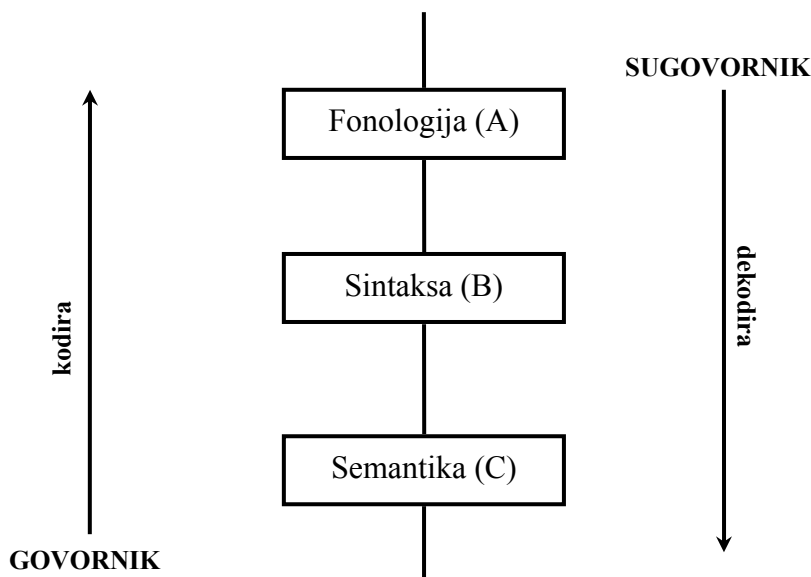
Druga je mogućnost prikazivanja zagradama:

{(Nijedan) (čovjek)} {[nije] [(otok)]}

Dugo se uzimalo zdravo za gotovo da se sa sintaksom jezika treba postupati na taj način. Međutim, sada je nadaleko prihvaćeno da semantika prirodnog jezika ima vlastiti pandan sintaktičkoj strukturi, točnije (rečeno puno bližom analogijom) ima svoj pandan sustavima simboličke logike koje su osmislili matematičari i filozofi (pogledaj poglavlje 8 i 9).

Načelo kontrastivnosti i načelo strukturne sastavnosti pokazuju način na koji je jezik ustrojen, odnosno, ono što jezikoslovci nazivaju **paradigmatskom** (ili selektivnom) i **sintagmatskom** (ili kombinatornom) osi jezične strukture. Glavni će mi cilj kasnije u knjizi (poglavlje 6–17) biti što detaljnije istražiti primjenu tih načela u semantičkoj analizi te time prikazati kako metode proučavanja osmišljene za druge jezične razine mogu doprinijeti preciznosti i boljem uvidu u konceptualnu semantiku.

U ovom razmatranju uzeo sam zdravo za gotovo treće općeprihvaćeno načelo jezičnog ustrojstva, a ono je da je bilo koji dio jezika istovremeno strukturiran na više različitih „razina“. Najmanje ove tri razine, prikazane kao na slici, potrebne su za potpuni prikaz jezične kompetencije s pomoću koje proizvodimo ili razumijemo jezične iskaze:

To znači da za analizu bilo koje rečenice moramo utvrditi „fonološki opis“, „sintaktički opis“ i „semantički opis“ te faze prema kojima jedna razina opisa može proizaći iz druge. Cilj je konceptualne semantike za bilo koju interpretaciju rečenice osigurati konfiguraciju apstraktnih simbola, koja čini njezin „semantički opis“ i koja pokazuje upravo ono što trebamo znati da bismo razlikovali to značenje od svih ostalih mogućih rečeničnih značenja u jeziku te upariti to značenje s pravim sintaktičkim i fonološkim izrazom.

Sposobnost uparivanja razina djeluje u jednom smjeru ($A \rightarrow B \rightarrow C$) ako **dekodiramo**, npr. slušamo rečenicu i interpretiramo ju, ili djeluje u suprotnom smjeru ($C \rightarrow B \rightarrow A$) ukoliko **kodiramo**, npr. slažemo i izgovaramo rečenicu. Prema tome, konceptualno je značenje neodvojiv i sastavni dio onoga što jezik jest toliko da je gotovo nemoguće definirati jezik bez referiranja na njega. Jezik koji, umjesto konceptualnim značenjem, komunicira drugim sredstvima (npr. „jezik“ u kojemu se komunikacija sastoji samo od uzvika poput *Oh! Ah! Oho! Avaj! i Diha!*), prema poznatim obilježjima ljudskog jezika uopće ne bi bio prihvaćen kao jezik.

Konotativno značenje

Još više osobitosti konceptualnog značenja uočiti ćemo kada ga suprotstavimo **konotativnom značenju**. Konotativno je značenje komunikacijska vrijednost koju izraz ima na temelju onoga *na što se odnosi*, povrh njegova posve konceptualnog sadržaja. Umnogome se pojam „reference“ preklapa s konceptualnim značenjem. Ako je riječ *žena* definirana trima obilježjima (+ ljudsko, – muško, + odraslo), onda tri osobine „ljudsko“, „odraslo“ i „žensko“ moraju osigurati kriterij pravilne upotrebe te riječi. Ta kontrastivna obilježja, prevedena u pojmove „stvarnog svijeta“, postaju atributi referenta (na koga se riječ odnosi). No postoji i mnoštvo dodatnih obilježja, nekritičnih obilježja, koja očekujemo da referent *žena* posjeduje. To ne uključuje samo fizička obilježja („dvoonožac“, „ima maternicu“), već i psihološka i sociološka („društvena“, „podliježe materinskom instinktu“), a mogu sezati i do obilježja koja su samo *tipične*, a ne *nepromjenjive* pojave koje prate ženstvenost („pričljivost“, „iskustvo u kuhanju“, „odijevanje sukne ili haljine“). Nadalje, konotativno značenje može obuhvatiti „navodna obilježja“ referenta zbog mišljenja pojedinca, grupe ljudi ili čitave zajednice. Tako je u prošlosti žena bila opterećena takvim obilježjima („krhka“, „sklona plakanju“, „bojažljiva“, „emotivna“, „iracionalna“, „kolebljiva“), dok je muškarcu odgovaralo da je ženi nametnut kao dominantan, ali i obilježen kvalitetama kao što su „nježan“, „suosjećajan“, „osjećajan“, „marljiv“. Očigledno je da su konotacije sklone promjenama od vremena do vremena i od društva do društva. Prije sto godina „nenošenje hlača“ zasigurno se činilo potpuno određenom konotacijom riječi *žena* i njezinih prijevodnih inačica u europskim jezicima, kao što sa nama danas obilježja žene u mnogim nezapadnjačkim društvima potpuno strana. Jednako je očito da će se konotacije u nekoj mjeri mijenjati od pojedinca do pojedinca unutar iste govorne zajednice; ženomrscu s engleskog govornog područja *žena* će biti određena brojnim uvredljivim poveznicama koje ne postoje u umovima feministički nastrojenih govornika.

Postat će jasno da kada govorimo o konotaciji, zapravo govorimo o iskustvu „stvarnog svijeta“ koje se povezuje s izrazima kada ih se koristi ili čuje. Dakle, granica se konceptualnog i konotativnog značenja podudara s

nejasnom, ali bitnom, razlikom između „jezika“ i „stvarnog svijeta“, spomenutom u prvom poglavlju. To je razlog zašto se čini da je konotacija na neki način slučajni, a ne sastavni dio jezika, čemu u prilog govori činjenica da konotativno značenje nije svojstveno samo jeziku već ga dijele i ostala komunikacijska sredstva kao što su vizualna umjetnost i glazba. Koju god konotaciju riječ *dijete* nosila, ona se može dočarati (učinkovitije zbog medija koji izravno prikazuje) crtežom djeteta ili imitacijom dječjeg plača. Preklapanje jezičnih i vizualnih konotacija posebno je uočljivo u oglašavanju gdje se, u zadatku dodjeljivanja aureole vrline proizvodu, riječi obično koriste manje nego ilustracije.

Druga činjenica da je konotativno značenje periferno u odnosu na konceptualno jest ta da su konotacije relativno nestabilne, to jest, znatno se razlikuju, kako smo vidjeli, s obzirom na kulturu, povijesno razdoblje i iskustvo pojedinca. Iako je previše naivno reći da se svi govornici jednog jezika služe u potpunosti „istim jezikom“, može se pretpostaviti, kao načelo bez kojega jezična komunikacija ne bi bila ostvariva, da se u cijelosti služe istim konceptualnim okvirom jednako kao što se služe otprilike istom sintaksom. Štoviše, neki od novijih semantičara pretpostavljaju da je isti osnovni konceptualni okvir zajednički svim jezicima te da je univerzalno svojstvo ljudskog uma (vidi str. 26–30).

Kao treće, konotativno je značenje neodredivo i beskonačno na način na koji konceptualno značenje nije. Konotativno je značenje beskonačno kao što su to i naša znanja i vjerovanja o svemiru; svaka karakteristika referenta, identificirana subjektivno ili objektivno, može doprinijeti konotativnom značenju izraza koji označava. Za razliku od toga, osnovom semantičke teorije podrazumijeva se činjenica da konceptualno značenje riječi ili rečenica može biti izraženo unutar ograničenog skupa simbola (npr. u obliku zasebnog konačnog skupa obilježja značenja) te da semantički opis rečenice može biti određen konačnim brojem pravila. Pretpostavka o konačnosti i ograničenosti konceptualnog sadržaja oblikovana je prema pretpostavkama koje jezikoslovci općenito utvrđuju analizirajući ostale aspekte jezične strukture. Takve pretpostavke su u određenoj mjeri pretjerano pojednostavljene, ali bez njih bi bilo nemoguće jezik prikazati kao konačan i cjelovit sustav.

Socijalno i afektivno značenje

Sada ćemo proučiti dva aspekta koja su u vezi sa situacijom u kojoj se pojavljuje iskaz. **Socijalno značenje** ono je značenje koje nam daje informacije o društvenim okolnostima jezične uporabe. Mi djelomično „dekodiramo“ socijalno značenje teksta kroz prepoznavanje različitih dimenzija i stupnjeva stila unutar jezika. Prepoznajemo pojedine riječi i izgovore kao dijalektične, tj. kao one koji nam govore ponešto o geografskom i socijalnom podrijetlu govornika; druge značajke jezika govore nam ponešto o socijalnoj

vezi između govornika i slušatelja: imamo ljestvicu „statusne“ uporabe, na primjer, spuštanje od formalnog i doslovnog engleskog s jedne strane ka kolokvijalnom, uobičajenom i na kraju žargonskom engleskom s druge.

Jedan je izvještaj (Crystal i Davy, *Istraživanje engleskog stila*) prepoznao, između ostalih, sljedeću dimenziju socio-stilističke varijacije (dodao sam primjere kategorija uporabe koje se prepoznaju na svakoj dimenziji):

Varijacija s obzirom na:

dijalekt (jezik geografske regije ili socijalne klase)

vrijeme (jezik osamnaestog stoljeća itd.)

okolinu (jezika zakona, znanosti, oglašavanja itd.)

status (pristojan, kolokvijalan, žargonski jezik itd.)

način (jezik memoranduma, predavanja, šale itd.)

jedinstvenost (Dickensov stil, Hemingwayev stil itd.)

Iako nije iscrpna, ova lista donekle pokazuje doseg mogućih različitosti stila unutar jednoga jezika. Možda nije iznenađujuće to što rijetko nalazimo riječi koje imaju isto konceptualno i stilističko značenje. Ovo je promatranje često dovelo ljude do zaključka da „pravi sinonimi ne postoje“. Ako sinonimiju razumijemo kao potpunu jednakost komunikacijskog efekta, uistinu je teško naći primjer koji bi pobio tu izjavu. Ali velika je pogodnost u ograničavanju pojma „sinonimije“ na jednakost konceptualnih značenja, tako da možemo usporediti konceptualne sinonime s obzirom na njihove različite stilističke vrijednosti:

{ at (poetski)	{ prebivalište (izrazito formalno, službeno)
{ konj (općenito)	{ rezidencija (formalno)
{ kljuse (žargon)	{ rodna gruda (poetski)
{ njo-njo (jezik za djecu)	{ dom (općenito)
{ hititi (književno)	{ minijaturan (izrazito formalno)
{ baciti (općenito)	{ majušan (razgovorno)
{ šopiti (ležerno, žargon)	{ mići (kolokvijalno)

Stilska dimenzija „položaja“ izrazito je bitna u razlikovanju sinonimnih izraza. Slijedi primjer u kojemu je razlika položaja održana kroz cijelu rečenicu i odražava se u sintaksi kao i u vokabularu:

(1) Bacili su kamen na policiju i zbrisali s plijenom.

(2) Nakon hitanja kamena na policiju, sakrili su se s novcem.

Rečenica (1) mogla bi biti izgovorena između dva kriminalca, ležerno govoreći o zločinu nakon što je obavljen; rečenicu (2) mogao je izreći glavni inspektor prilikom davanja izvještaja. Obje bi mogle govoriti o istom događaju i njihovo zajedničko konceptualno značenje razvidno je u poteškoći s kojom bi se susreo svatko tko bi pokušao potvrditi istinitost jedne od ovih rečenica,

a zaniijekati drugu.

U užem smislu, socijalno značenje uključuje takozvanu **ilokucijsku snagu** izražavanja (vidi str. 321–3): primjerice, treba li se iskaz razumjeti kao zahtjev, tvrdnju, ispriku, prijatnju itd. Funkcija koju iskaz obavlja u tom smislu može samo neizravno biti vezana s njegovim pojmovnim značenjem. Rečenica *Nemam nož* posjeduje oblik i značenje tvrdnje, ali u društvenoj stvarnosti (npr. izrečena konobaru u restoranu) može dobiti oblik zahtjeva poput „Molim Vas donesite mi nož“.

Od ovoga nas samo mali korak dijeli od razmatranja kako jezik odražava osobne osjećaje govornika, uključujući njegov stav prema sugovorniku ili prema nečemu o čemu govori. **Afektivno značenje**, kako bismo takav oblik značenja mogli nazvati, često je eksplicitno izvedeno iz konotativnog ili konotativnog sadržaja izgovorenih riječi. Netko tko je oslovljen s: „Ti si podli tiranin i lopovski podlac i zbog toga te mrzim!“ ne mora puno razmišljati o govornikovu stavu prema njemu. Ali postoje i manje izravni načini iskazivanja naših stavova od toga, primjerice, oblikovanje naših primjedaba prema obrascima uljudnosti. S ciljem stišavanja grupe ljudi mogli bismo reći:

- (3) Ispričavam se na smetnji, ali zanima me biste li bili toliko ljubazni i malo se stišali

ili:

- (4) Hoćete li začepiti!?

Čimbenici poput intonacije i boje glasa – što često nazivamo tonom glasa – također su važni. Dojam pristojnosti u rečenici (3) može se promijeniti dodavanjem tona oštrog sarkazma; rečenica (4) može se promijeniti u šaljivu opasku među bliskim sugovornicima ako se izgovori intonacijom blagog zahtjeva.

Afektivno je značenje uvelike parazitska kategorija jer se, kako bismo izrazili emocije, oslanjamo na posredovanje drugih kategorija značenja – pojmovnih, konotativnih ili stilističkih. Emocionalno izražavanje stilom pojavljuje se, primjerice, kada neuljudnim tonom izrazimo nezadovoljstvo (kao u (4)) ili kada ležernim tonom izrazimo prijateljstvo. S druge strane, postoje jezični elementi (uglavnom uzvici poput *Aha!* i *To!*) čija je glavna funkcija izražavanje emocija. Kada se koristimo tim elementima, izražavamo osjećaje i stavove bez posredovanja ik kojih drugih semantičkih funkcija.

Refleksijsko i kolokacijsko značenje

Sljedeća dva tipa značenja, iako manje bitna, uključuju međuzavisnost na leksičkoj razini jezika.

Prvo, **refleksijsko značenje** jest ono koje se pojavljuje u slučajevima višestrukog konotativnog značenja kada jedno značenje riječi tvori dio

našeg odgovora na njeno drugo značenje. Tijekom mise u crkvi, čuvši sinonimne izraze *Tješitelj* i *Duh Sveti* gdje se oba odnose na treću osobu Svetoga Trojstva, moje reakcije na ove izraze uvjetovane su svakodnevnim, nereligijskim značenjem riječi *utjeha* i *duh*. *Tješitelj* zvuči ugodno i „utješno“ (iako, u religijskom kontekstu, znači „onaj koji osnažuje ili onaj koji podupire“), dok *Duh Sveti* zvuči impresivno.

Čini se kao da se jedno značenje riječi „prenosi“ na drugo na ovaj način jedino kad posjeduje jaku sugestivnu snagu, bilo zbog relativne učestalosti i upoznatosti (kao u slučaju *Duha Svetoga*) ili zbog snage svojih asocijacija. Samo u poeziji, koja zahtijeva senzibilniji jezik u svakom pogledu, nailazi-mo na refleksijska značenja koja djeluju u manje pogodnim okolnostima:

Are limbs, so *dear*-achieved, are sides

Full-nerved – still warm – too hard to stir?

U navedenim stihovima iz pjesme *Uzaludnost (Futility)* o palom vojniku, Wilfred Owen otvoreno koristi riječ *drag* (*dear*) pridavajući joj pritom značenje riječi „skup(o)“, ali također implicira, vidljivo iz konteksta pjesme, na nešto „voljeno“.

Slučaj u kojem se refleksijsko značenje pojavljuje jednostavno zbog velike snage emotivne sugestije najbolje je prikazan riječima koje imaju značenje tabua. Od njihove popularizacije u značenjima povezanim sa psihologijom seksa, sve je teže koristiti izraze poput *općenje*, *ejakulacija* i *erekcija* u „nevinom“ smislu bez stvaranja seksualnih asocijacija. Taj se proces kontaminacije tabuima u prošlosti pojavio kod izumirućih riječi koje nisu imale značenja tabua; Bloomfield je objasnio zamjenu pojma *cock* (kokot) u njegovu „dvorišnom“ smislu riječju *rooster* (pijetao) zbog korištenja prvotne riječi u smislu tabua te se pita slijedi li sličan proces i za izraz *intercourse* (snošaj).

Kolokacijsko značenje sastoji se od asocijacija koje riječ dobiva zbog značenja riječi koje se pojavljuju u njezinom okruženju. *Lijepo* i *zgodno* oboje opisuju nešto dobrog izgleda, „atraktivno“, ali postoji razlika u nizovima imenica s kojima se ovi pridjevi mogu pojaviti ili (ako se želimo koristiti lingvističkim izrazom) slagati (*collocate*):

lijepo		djevojka		dječak
		dječak		muškarac
		žena		auto
		cvijet		brodica
		vrt		kaput
		boja		zrakoplov
		selo		pisaća mašina
		itd.		itd.
		zgodno		

Nizovi se, naravno, mogu preklapati: *zgodna žena* i *lijepa žena* su oboje prihvatljivi, iako sugeriraju drukčiju vrstu privlačnosti zbog kolokacijskih asocijacija tih dvaju pridjeva. Daljnji primjeri su kvazisinonimni glagoli poput *lutati* i *skitati se* (*krave* mogu *lutati*, ali se ne mogu *skitati*) ili *tresti se* i *drhtati* (*tresemo se* od straha, ali *drhtimo* od *uzbuđenja*). Ne trebaju se sve razlike u potencijalnom istovremenom pojavljivanju objašnjavati kao kolokacijska značenja: do nekih može doći zbog stilističkih razlika, do drugih zbog pojmovnih razlika. Nepodudaranje u korištenju različitih stilova čini rečenice *Uzjahao je svog konjića* i *Popeo se na svog konja* malo vjerojatnom kombinacijom. S druge strane, prihvatljivost izraza Magarac je *pojeo slamu*, za razliku od Magarac je *pojeo tišinu*, stvar je kompatibilnosti na razini pojmovne semantike. Samo kada objašnjenje u pogledu drugih kategorija značenja nije prihvatljivo trebamo se pozvati na posebnu kategoriju kolokacijskog značenja: na tim se razinama može provesti generalizacija, dok je kolokacijsko značenje jednostavno drukčija osobina individualnih riječi.

Asocijativno značenje: sažetak

Refleksijsko i kolokacijsko značenje, afektivno i socijalno značenje, sva ona imaju više toga zajedničkog s konotativnim nego s konceptualnim značenjem: sva imaju istu bezgraničnu, promjenjivu karakteristiku i daju se analizirati u pogledu razina i nizova, a ne s pomoću diskretnih ovo-ili-ono termina. Sva mogu biti dovedena pod naziv **asocijativno značenje**, a kako bismo objasnili komunikaciju na ovim razinama, ne trebamo se koristiti ničim sofisticiranijim od osnovne „asocijativne“ teorije psihičkih veza utemeljenih na neprekidnosti iskustva. Uspoređujemo ih sve s konceptualnim značenjem jer se čini da konceptualno zahtijeva postulat zamršenih psihičkih struktura koje su specifične za jezik i ljudsku vrstu.

Asocijativno se značenje sastoji od čimbenika do te mjere teško procjenjivih da se sustavno može proučavati jedino s pomoću približnih statističkih tehnika. Osgood, Suci i Tannenbaum predlažu metodu za djelomičnu analizu asocijativnih značenja objavljujući svoju ambiciozno naslovljenu knjigu *Mjerenje značenja* 1957. godine. Osgood i suautori razvili su tehniku (uključujući i sredstvo za statističko mjerenje, semantički diferencijal) za prikazivanje značenja kao višedimenzionalnih semantičkih prostora, koristeći se mišljenjima govornika kao podacima zabilježenim s obzirom na ljestvicu od sedam bodova. Te su ljestvice obilježene suprotstavljanjem parova pridjeva, poput *sretno–tužno*, *tvrd–mekano*, *sporo–brzo*, tako da pojedinac može, primjerice, iskazati svoj dojam riječi *gajde* na sljedeći način:

	3	2	1	0	1	2	3	
dobro	_____	_____	x	_____	_____	_____	_____	loše
tvrd	_____	x	_____	_____	_____	_____	_____	mekano
pasivno	_____	_____	_____	_____	_____	_____	x	aktivno

Statistički gledano, istraživači su otkrili da posebna važnost leži u trima glavnim dimenzijama; procjene (*dobro–loše*), jakosti (*tvrd–mekano*) i aktivnosti (*aktivno–pasivno*). Očito je, čak i iz ovog kratkog prikaza, da metoda može pružiti samo *djelomični* i *približni* prikaz asocijativnog značenja; *djelomičan* zato što za sobom povlači izbor iz beskrajnog broja mogućih ljestvica koje mogu zastupati asocijativno značenje jedino utoliko koliko su ona objašnjiva u okvirima ljestvica; *približan* zbog statističkog uzorkovanja i zbog toga što ljestvica od sedam bodova dijeli inače neprekidnu ljestvicu u sedam segmenata unutar kojih nema diferencijacije – proces po svojoj nerazvijenosti sličan onome koji cjelokupni spektar dijeli u sedam primarnih boja. Time se ne želi omalovažiti tehniku semantičke diferencijacije kao oruđa za određivanje asocijativnih značenja: poruka koja se treba primiti jest, u biti, ta da samo pomoću takvih, relativno neosjetljivih alata kao što je taj, asocijativno značenje može biti sustavno proučavano – nemoguće ga je odrediti analizom koja uključuje da–ne pitanja i strukture jedinstveno djeljivih elemenata.

Semantička se diferencijacija pokazala korisnom u psihologijskim područjima kao što su proučavanje osobnosti, „mjerenja osobnosti“ i psihoterapije, gdje se proučavaju razlike u reakcijama pojedinaca, a ne zajedničke reakcije koje svi dijele. To potvrđuje ono što sam rekao ranije u vezi s konotativnim značenjem: dok je konceptualno značenje u načelu dio „uobičajenog sustava“ jezika kojim se koriste članovi neke govorne zajednice, asocijativno je značenje manje stabilno i mijenja se s iskustvima pojedinaca.

Tematsko značenje

Posljednja kategorija značenja koju ću pokušati prikazati jest **tematsko značenje**, tj. što se komunicira načinom kojim govornik ili pisac organizira poruku u smislu redoslijeda, fokusa i naglašavanja. Primjerice, često se čini kako aktivna rečenica poput (1) ima drukčije značenje od njezina pasivnog ekvivalenta (2), iako su u konceptualnom smislu naizgled jednake:

- { (1) Gospođica Bessie Smith donirala je prvu nagradu.
- { (2) Prva je nagrada donirana od strane gospođice Bessie Smith.

Ove dvije rečenice zasigurno imaju drugačiju komunikacijsku vrijednost utoliko što sugeriraju različit kontekst: čini se kao da aktivna rečenica odgovara na pitanje „Što je gospođica Bessie Smith donirala?“, dok pasivna naizgled odgovara na pitanje „Tko je donirao glavnu nagradu?“. To jest, (1), za razliku od (2), sugerira da mi znamo tko je gospođica Bessie Smith (možda zbog njezina ranijeg spominjanja). Međutim, isti se uvjeti istinitosti primjenjuju na obje: bilo bi nemoguće pronaći situaciju u kojoj bi (1) bila istinita izjava, a (2) ne ili obrnuto.

Tematsko je značenje ponajviše stvar izbora između alternativnih gramatičkih konstrukcija, kao u:

- { (3) Čovjek čeka u hodniku.
- { (4) Neki čovjek čeka u hodniku.

- { (5) Stali su na kraju hodnika.
- { (6) Na kraju hodnika, stali su.

- { (7) Najviše volim danski sir.
- { (8) Danski sir volim najviše.
- { (9) Danski je sir taj koji najviše volim.

Međutim, vrsta razlika dobivena redosljedom i naglašavanjem prikazana u (1) i (2) također može biti stvorena leksičkim sredstvima: zamjenom (recimo) termina *pripada s posjeduje*:

- { (10) Moj brat posjeduje najveću kladionicu u Londonu.
- { (11) Najveća kladionica u Londonu pripada mom bratu.

U drugim slučajevima naglasak i intonacija, više nego gramatička konstrukcija, daju informacije u jednom dijelu rečenice. Ako se riječi *električno* da suprotan naglasak u (12):

- { (12) Bill koristi *električni* brijač.
- { (13) Tip brijača kojim se Bill koristi jest električni.

Treba se usredotočiti na tu riječ i nove informacije koje donosi, uz ono za što se pretpostavlja da je već poznato (drugim riječima da Bill koristi brijač). Ta se vrsta naglašavanja u engleskome jeziku može postići i različitim sintaktičkim konstrukcijama rečenice (13). Navedene rečenice povezane zagrada-ma očito imaju, donekle, „isto značenje“, ali svejedno moramo potvrditi da bi njihova komunikacijska vrijednost mogla biti donekle drukčija; neće biti jednako prikladne u istom kontekstu.

Problemi razgraničavanja

Nakon što sam razradio sedam vrsta značenja, kako sam i obećao na početku poglavlja, ne želim ostaviti dojam da je ovo cjelokupna podjela, uzevši u obzir sve što jedan dio jezika može priopćiti. Netko bi, na primjer, mogao dodati i kategoriju fizioloških informacija koje su prenesene činom govora ili pisanja: informacije o govornikovu spolu, dobi, stanju sinusa i slično.

Daljnje upozorenje u vezi sedam vrsta značenja: uvijek postoje problemi „razgraničavanja“, točnije, problem odvajanja konceptualnog značenja

od rubnijih kategorija. Taj problem odvajanja konceptualnog i konotativnog značenja prisutan je i u drugim graničnim područjima, na primjer, između konceptualnog i socijalno-stilističkog značenja.

(1) *Strpao* je ključ u svoj džep.

(2) *Stavio* je ključ u svoj džep.

Može se raspravljati o tome da su (1) i (2) konceptualni sinonimi i da je razlika među njima stvar stila (rečenica (2) je neutralna, dok je rečenica (1) kolokvijalna i neslužbena). Ali isto tako možemo tvrditi da je promjena u stilu kombinirana s konceptualnim razlikama: riječ *strpati* u kontekstu rečenice (1) ima precizniju denotaciju nego u rečenici (2) i može biti ugrubo definirana kao „staviti brzo i nepažljivo“. Potkrjepljenje drugog objašnjenja može se pronaći i u neobičnosti sljedećih rečenica:

?* Sporo je strpao ključ u svoj džep.

?* Pažljivo je strpao ključ u svoj džep.

[Zvezdica koja prethodi rečenicama, po lingvističkim standardima, naznačuje njihovu neprihvatljivost.]

Često je rješenje problema razgraničavanja zaključak da se kvazisinonimi razlikuju u barem dva stupnja značenja.

Kao drugi primjer možemo razmotriti granicu između konceptualnog i kolokacijskog značenja glagola *smiješiti se* i *ceriti se*. Imaju li te riječi različito konceptualno značenje ili je samo različit raspon izraza u kombinaciji s kojima se one pojavljuju? Malo bi tko oklijevao u odluci o umetanju riječi u sljedećim primjerima:

Vojvotkinja se dražesno _____ dok se rukovala s gostima.

Vodorige su se gnusno _____ sa zidova zgrade.

Pitanje koje se nameće je proizlaze li te kolokacijske razlike iz različitog konceptualnog i konotativnog sadržaja; može li se, na primjer, *ceriti se* definirati kao širi, otvoreniji i potencijalno agresivniji izraz nego *smiješiti se* i da će se upravo zbog tog razloga vjerojatnije pronaći na licu vodorige nego na licu vojvotkinje. Ovo je posebno složen slučaj u kojemu ponajviše do izražaja dolaze razlike između socijalnog i afektivnog značenja. Jasno je vidljivo, kao što je i ranije naznačeno, da je afektivno značenje kategorija koja se uvelike preklapa sa stilom, konotacijom i konceptualnim sadržajem.

Namjeravano i protumačeno značenje

Moglo bi biti začuđujuće zašto sam izbjegavao razlikovati **namjeravano** značenje, ono koje je u umu govornika dok oblikuje poruku, i **protumačeno** značenje, tj. ono što je preneseno umu sugovornika kada on primi poruku. Izjednačio sam značenje u najširem smislu s „komunikativnim efektom“, a „komunikacija“ uglavnom podrazumijeva prenošenje informacija od

izvora (A) do cilja (B). Na osnovu toga moglo bi se prigovoriti da je došlo do komunikacije samo ako znamo da je ono što je bilo u umu (A) preneseno ili kopirano u um (B). Iz toga proizlazi da se proučavanje značenja (pogotovo u filozofiji) uvelike treba usmjeriti na sporno pitanje odnosa između značenja, namjere i interpretacije. Unatoč tome, jezikoslovac bi si mogao uzeti za pravo zanemariti razlike između namjere poruke i njezina učinka, stoga što se on zanima za proučavanje samog komunikacijskog sustava, a ne što se događa uporabom i pogrešnom uporabom tog sustava. On se zanima za proučavanje semantičkih aspekata jezika za koje smijemo pretpostaviti da su jednaki umu (A) i umu (B), a to također uključuje i proučavanje dvo-smislenosti i ostalih aspekata (npr. promjenjivost asocijativnog značenja) koji dovode do nerazumijevanja. Svakako je važno naznačiti da je značenje za semantiku neutralno između „govornikova značenja“ i „sugovornikova značenja“, i to se svakako može opravdati time da samo poznavanjem neutralnih mogućnosti sredstva komunikacije možemo istražiti razlike između onoga što osoba namjerava izraziti i onoga što ona zapravo izražava.

Sve uobičajene uporabe jezika svakako podrazumijevaju određenu namjeru s govornikove strane, ali sve dok smisao podrazumijeva namjeru, ona je shvatljiva jedino iz smisla samog. Drugim riječima, namjere su osobne, ali je značenje opće. To se može primijeniti i na socijalno značenje, čemu ću se posvetiti u poglavlju 16 kada bude govora o odnosima semantike i pragmatike.

Ovdje sam koristio **smisao** kao skraćeni izraz za „konceptualno značenje“ (ili „značenje“ u užem smislu) i osjećam se slobodnim koristiti ga od sada pa nadalje zbog jasnoće i prikladnosti. Za „značenje“ u širem smislu riječi, što obuhvaća svih sedam nabrojanih vrsta, pogodno je koristiti alternativan izraz **komunikativne vrijednosti**.

Sažetak

	1. KONCEPTUALNO ZNAČENJE ili <i>smisao</i>	Logičan, kognitivan ili denotativan sadržaj
ASOCIJATIVNO ZNAČENJE	2. KONOTATIVNO ZNAČENJE	Ono što se priopćava prirodom onoga na što se jezik odnosi
	3. SOCIJALNO ZNAČENJE	Ono što se priopćava društvenim uvjetima uporabe jezika
	4. AFEKTIVNO ZNAČENJE	Ono što se priopćava osjećajima i stavovima govornika/ pisca
	5. REFLEKSIJSKO ZNAČENJE	Ono što se priopćava pridruživanjem drugoga smisla istome izražaju
	6. KOLOKACIJSKO ZNAČENJE	Ono što se priopćava kroz pridruživanje riječima koje su sklone pojavljivanju u okruženju druge riječi
	7. TEMATSKO ZNAČENJE	Ono što se priopćava načinom kojim je poruka organizirana u smislu redoslijeda i naglaska.

Preveli Kristina Krušelj i Josip Vincetić